

Německo-izraelský pilotní projekt čtenářské a mediální kluby (Lese-Medien-Clubs)

<http://www.stiftunglesen.de/leseclubs>

V letech 2008-2010 hodnotila Nadace Čtení (Stiftung Lesen) spolu se Spolkovým ministerstvem školství projekt čtenářských klubů s využitím dalších médií probíhajících paralelně v Německu a v Izraeli. Projekt se mimo jiné soustřeďoval na sběr praktických zkušeností v delším časovém horizontu. Pozornost se soustředila na to, jak kluby ovlivňují motivaci k četbě, chování dětí při čtení a práci s médii a sociální kompetence dětí.

Projektu se účastnilo 10 škol v Německu a 10 v Izraeli, předpokladem k účasti byl vyšší podíl dětí z přistěhovaleckých rodin či ze sociálně znevýhodněného prostředí. Členové klubů tedy měly být především děti imigrantů, děti ze sociálně znevýhodněných rodin (což se v Německu překrývá) a také chlapci.

Otázky, které si projekt kladl:

- Do jaké míry mohou kluby přispět ke vzdělávání?
- Do jaké míry je možné zvýšit motivaci číst si a učit se?
- Reflektují žáci vlastní čtenářské schopnosti? Je možné vysledovat nějaké změny v chování/schopnostech dětí v průběhu projektu?
- Je možné vytvořit nějaké předpoklady pro zlepšení schopnosti se učit?
- Může mít čtenářský klub nějak ovlivnit sociální integraci dětí? (tady se myslí asi hlavně u těch cizinců, ale jistě to lze aplikovat na všechny)

Vybavení klubů

Díky napojení na knihovny disponuje většina klubů s 500 – 4000 svazky. Kluby bez napojení na knihovny měly k dispozici 100-300 knih.

Na dvouletou činnost v rámci projektu získal každý klub 5800,- EUR.

Vybavení klubů, které se jeví jako nezbytné:

- alespoň 100 knih
- dětské časopisy a časopisy pro mládež

- komiksy (i cizojazyčné)
- digitální fotoaparát, který umožní natáčení krátkých scének
- multimediální PC s přístupem na internet
- tiskárna se scannerem
- přehrávač hudby s možností nahrávání
- CD, DVD, audioknihy
- společenské hry
- výtvarné potřeby
- police
- stoly a židle
- útulný čtenářský koutek = např. polštářky (koberečky jsou v kolonce „vhodné doplňky“ 😊)

Vedení klubu

V Německu hlavně učitelé ze zapojených škol, většina klubů měla dva vedoucí. Naopak v Izraeli byli vedoucími lidé mimo školu – knihovnice, studentky – a vždy jen jedna osoba na klub

Všichni vedoucí klubu absolvovali úvodní seminář, kde získali spoustu praktických rad a tipů, jak v klubu pracovat. Následně fungovala výměna zkušeností (i mezi oběma zeměmi) pomocí videokonferencí. V průběhu projektu se pak ještě konaly dva workshopy.

Motivací podílet se na projektu byla pro vedoucí klubů hlavně snaha podpořit osobní vývoj dětí a zlepšení jejich čtenářských i sociálních dovedností. Hledisko integrace „vyloučených“ dětí bylo důležité hlavně v Německu.

Členové klubu

- v průměru 10-12 let, nabídka čtenářských klubů oslovila spíše dívky (56% ku 44% chlapců v Německu, v Izraeli představovaly dívky dokonce dvě třetiny)
- hlavní motivací byla zvědavost, touha poznat něco nového, motivovali učitelé i spolužáci, zřídka daly impuls rodiče. Další důvody, proč se děti rozhodly stát se členy klubu, byly: očekávání zlepšení ve škole, nedostatek jiných aktivit/nuda, přání netrávit volný čas sám. V Izraeli byla lákavá i vidina práce s internetem.

Základní aktivity v klubech

- práce s knihami, časopisy, novinami
- děti hrály divadlo
- používání počítače/internetu
- v Izraeli se více používaly audioknihy a televize
- v Německu se děti více věnovaly výtvarným aktivitám
- v Izraeli byl program setkání více určován vedoucími, zatímco v Německu více záleželo na samotných dětech

Jak se kluby představovaly během 1. workshopu (příklady):

klub 1:

- na počátku chodilo 30 dětí, pravidelně dochází tři chlapci a šest dívek – všichni ze sociálně slabých rodin
- identifikaci s klubem napomohlo společně vybrané jméno klubu
- pro děti je důležité, že si mohou samy vybírat a kupovat knihy
- důležité aktivity: procházka, pohyb, piknik s knihami
- největší dosavadní úspěch: doposud velmi osamocené děti nyní tvoří skupinku, která má něco společného
- děti se lépe vyjadřují, obohatily si slovní zásobu
- jeden chlapec se díky klubu naučil zacházet s počítačem

klub 2:

- 85% dětí tvoří děti etiopského původu ze sociálně znevýhodněných rodin, na počátku šlo o smíšenou skupinku, nyní jsou zde výhradně dívky (18)
- důvod, že chlapci klub opustili: vůdce party opustil klub a odešli i ostatní chlapci
- důležitá funkce klubu pro děti je, že poznávají své kořeny (projekt hledání kořenů pomocí literatury) – izraelsko-etiopské rodiny obvykle o svém původu vůbec s dětmi nemluví

- na konec roku je naplánován projekt, ve kterém děti vytvoří vlastní knihu a multimediální prezentaci o historii svých rodin (rozhovory s rodiči, fotografie, rodiče budou pozváni do klubu)

klub 3:

- 12 členů klubu, z toho 8 z přistěhovaleckých rodin
- příklad 13letého chlapce s velkými problémy se čtením – nyní čte, zajímá se o knihy a časopisy
- zájem mělo více dětí, ale nestačil by prostor
- děti mají rády pravidla a rozdělení „funkcí“, např. samy si mezi sebou určují mluvčího vždy na nějaké období
- projekt vlastní pohádky: děti po svém napsaly pohádku „Tři přání“ a knihu doplnily vlastními obrázky
- oblíbenou hrou je Reading-Box: děti napíší na papírky slovo nebo krátkou větu, která je právě napadne, papírky vhodí do krabice, pak si losují a každý podle vylosovaného slova/věty vymyslí krátkou historku

klub 4:

- heslem školy, kde se klub nachází, je „Růst/Rozvíjet se a Dávat“, škola funguje i jako centrum, kam děti přicházejí i po vyučování
- polovina z 18 členů klubu pochází z přistěhovaleckých rodin z nejrůznějších zemí
- vedoucí klubu vidí pokrok sama na sobě – původně měla hlavně zájem o dobré knihy, nyní používá i ostatní média a v klubu už se i jedla pizza, neboli pojímá klub „moderněji“, volí méně oficiální a školský přístup k práci s dětmi
- klub otevřel jedinečnou šanci pro diskuse, čtení a sociální integraci
- oblíbený projekt: děti si k různým knihám vymyslí malá přestavení, která předvádějí, všichni také představují knihy, které četli

Evaluace

Positivní účinky můžeme očekávat proto, že:

- v klubech panuje specifická atmosféra, jde o uvolněné zacházení s knihami a dalšími médii, bez jakéhokoli tlaku (př. známkování),
- kluby poskytují možnost sblížit se nejen s knihami, ale i dalšími médii (počítačem, fotoaparátem, nahrávacím zařízením atd.),
- činnost v klubech je různorodá, pracuje se s různými tématy, metodami. Děti se učí poznávat nejen zájmy druhých, ale i kulturu, zvyklosti (zvláště v případě imigrantů).

Evaluační/hodnotící studie

Stiftung Lesen po dva roky systematicky sledovala práci v klubech v obou zemích. Hlavním zájmem byl individuální rozvoj členů klubů (schopnost číst, radost ze čtení, vztah ke knihám a dalším médiím a zacházení s nimi, motivace učit se, aspekty rozvoje osobnosti a sociální kompetence).

Práce na evaluační/hodnotící studii začala spolu se zřízením klubů v létě 2008 a trvala dva školní roky, tj. do léta 2010. Součástí výzkumu byly (v různých časových úsecích) standardizované kvantitativní (především písemné dotazníky pro vedoucí klubů a členy klubů) a kvalitativní metody (pozorování klubových setkání, skupinové debaty, telefonické hovory s vedoucími klubů sloužící jako vodítko k jejich práci)

Vedoucí klubů navíc vedli klubový deník. Tyto deníky byly systematicky vyhodnocovány. Díky nim se získal přehled o klubových aktivitách či hlavních tématech. Navíc vedoucí průběžně hodnotili schopnost číst, vlastnosti a sociální kompetence dětí. Měření se prováděla anonymně. Pomocí speciálního postupu bylo však zajištěno, že data o změnách (ve smyslu vlivu klubů na děti), byla získána data na individuální úrovni. A to přesto, že hodnotitelé neznali jména dětí. (tomu moc nerozumím, jak to vlastně dělali).

Efekty klubů:

- bezprostřední – nabízené aktivity děti tak zaujaly, že ani nechtěly jít domů
- krátkodobé – ty se projevují v řádu dní či týdnů – např. nesmělé děti získají sebevědomí prosadit se ve skupině
- střednědobé – popisují změny, které proběhly v řádu měsíců či školního roku – př. dítě má radost ze čtení, která zůstává, tj. nejde o krátkodobé „vzplanutí“

- dlouhodobé – ty se ukážou za několik let, např. děti, které byly členy klubu, budou číst i v dospělosti, budou předčítat svým dětem atd. Tyto efekty studie samozřejmě měřit nemohla

Atraktivita klubů pro cílovou skupinu

Koncept čtenářských klubů je zacílen především na děti, které nemají předpoklady k tomu, že by si samy četly a že budou úspěšné v procesu vzdělávání. Nadprůměrný počet takových dětí se vyskytuje především mezi chlapci a dětmi z přistěhovaleckých rodin. Zkoumalo se proto, do jaké míry se klubům podařilo tyto děti oslovit a jak dlouho děti v klubu vydržely.

Po dobu trvání projektu představovali chlapci 44% členů klubů v Německu a 37% v Izraeli. V obou zemích pak bylo 53%, respektive 58% dětí z přistěhovaleckých rodin.

V izraelských klubech vydrželo 67% chlapců celý školní rok či déle, v Německu to bylo 62%. Zhruba třetina chlapců v obou zemích přestala do klubu chodit po půl roce. Pro většina chlapců tedy kluby atraktivní byly.

V izraelských klubech vydrželo 84% dětí z přistěhovaleckých rodin celý školní rok či déle. V Německu to bylo 56%. 16% žáků v Izraeli navštěvovalo klub jen půl roku, v Německu to bylo 44%. Bez ohledu na uvedené rozdíly je možné říci, že většina dětí z přistěhovaleckých rodin navštěvovala kluby alespoň jeden rok.

Fluktuace v německých klubech byla tedy vyšší. Důvodem je například to, že německé školy nabízejí mnoho mimoškolních aktivit a je vcelku obvyklé, že žáci tyto aktivity po roce střídají. Dále se jako důvod uvádí to, že německé kluby fungovaly trochu volněji, děti více rozhodovaly o náplni práce a důvodem k návštěvě klubu tak byla především zábava. V Izraeli naopak byly kluby pojaty striktněji, hlavní motivací pro děti byla možnost zlepšit se ve škole.

Následující analýza vlivu klubů je zacílena pouze na žáky, kteří kluby navštěvovali dva roky, tj. 67% žáků v Německu a 90% žáků v Izraeli.

Podpora čtenářských schopností a radosti ze čtení

Zkušenost, že „i čtení může být zábava“ získaly především děti, které vůbec nečetly nebo jen velmi málo. Podle vedoucích klubů bylo zásadní to, že knihy či časopisy byly v klubu snadno k dispozici, což byla pro tyto děti nová zkušenost. Děti prostě mohly přijít a vyzkoušet si číst. Rostoucí radost ze čtení pozorovali především vedoucí klubů, ale po několika měsících si i samotné děti uvědomovaly, že je četba baví od té doby, co jsou členy klubu. To potvrzují dvě třetiny žáků jak v Německu, tak v Izraeli, bez ohledu na pohlaví a sociální zázemí.

Radost ze čtení zároveň přispěla ke zvýšení důvěry ve vlastní schopnosti. Vedoucí klubů referují, že se děti začaly lépe vyjadřovat, rozšířila se jim slovní zásoba, méně často potřebovaly pomoc s porozuměním textu. Děti se dokonce naučily i předčítat (včetně dětí, které by dříve před třídou

neodvážily), nevadilo jim, když udělaly chybu. Tyto výsledky ukazují především na to, že kluby představují bezpečný prostor, ve kterém si žáci mohou objevit nové schopnosti a ty dále rozvíjet.

Pozitivní vliv na vztah k četbě a k médiím

Děti v klubech byly během dvou školních roků dvakrát dotazovány, jak často si ve svém volném čase čtou. Mnohé děti si četly alespoň jednou týdně ještě před zahájením činnosti v klubech. Různé studie však ukazují, že děti na druhém stupni přestávají číst, především s nastupující pubertou. Dotazování členů čtenářských klubů ukazuje, že tyto děti tímto obvyklým „propadem“ neprocházejí. Podíl těch, kteří si alespoň jednou týdně čtou, zůstal v Německu stejný. Podíl chlapců dokonce narostl. V Izraeli počet dětí, které četly alespoň jednou týdně, po několika měsících narostl a následně poklesl na původní úroveň.

Čtenářské kluby mohou tedy velmi dobře napomoci tomu, že děti nepřestanou mít s nastupující pubertou zájem o čtení. Svou roli jistě hraje i to, že kluby nabízejí možnost se rozvíjet.

Kluby nemají vliv jen na vztah k četbě. Ovlivňují i to, jakým způsobem děti přistupují k dalším médiím, především k počítači/internetu. Více než polovina dětí z obou zemí uvedla, že častěji používají počítač k vyhledávání informací. V delším časovém horizontu jsou i děti samy schopny zaznamenat posun v přístupu k počítači/internetu (většina původně počítač užívala jako hračku). Dle výpovědí vedoucích klubů používání (počítačových) her představuje cestu ke čtení. Zároveň počítač a další média jsou pak využívány i jinak, ne jen ke hrám.

Podpora motivace k učení a úspěch ve škole

Jak již bylo uvedeno, je objevování médií a možností jejich využívání jednoznačně spojeno se zlepšením přístupu ke čtení, narůstá motivace číst i radost ze čtení. Vedoucí klubů u dětí pozorovali i nárůst jejich kreativity, ale i svědomitosti při plnění úkolů. V izraelských klubech hovořili vedoucí dokonce o zvýšení zájmu a zlepšení soustředěnosti dětí. Nárůst soustředěnosti byl pravděpodobně výraznější v případě izraelských klubů, jelikož děti byly řádově o jeden školní rok mladší než děti v Německu. Potenciál ke změně byl tudíž v případě izraelských dětí vyšší, než u o rok starších dětí v Německu. Citát jedné vedoucí klubu: „Klub je zvláštním místem, kde se děti nebojí, že budou nějakým způsobem posuzovány a kde známky nehrají žádnou roli. To je jeden z důvodů, proč jsou děti v klubu rády.“

Pozitivně se hodnotily i děti samy. Podíl dětí, které se ve srovnání se spolužáky, začaly považovat za lepší žáky, výrazně narostl v Německu. V Izraeli byl tento nárůst slabší. Zvláště výrazně bylo toto lepší sebehodnocení znát v případě dětí z přistěhovaleckých rodin. Děti nebyly nijak fakticky hodnoceny. Výsledky šetření tedy poukazují především na to, že kluby mají pozitivní vliv na sebehodnocení a sebevědomí. Děti díky klubům zažijí, že něco umí a že mají potenciál se dále zlepšovat. Rolí hraje i to, že si děti v klubu vyzkouší společně pracovat či si hrát. Atmosféra v klubu podporuje chuť vyzkoušet nové věci a tím i chuť se učit. Citát vedoucí klubu: „Když jde

o to, děti motivovat k četbě či k zacházení s dalšími médii, přebírá klub funkci příkladu: společně pracujeme, děláme na „naší věci“.

Pozitivní vliv na rozvoj osobnosti a rozvoj sociálních dovedností

Vedoucí klubů se shodují na tom, že zvláštní potenciál klubů spočívá v tom, že dětem poskytují bezpečný prostor, ve kterém se jak individuálně tak ve skupině mohou rozvíjet. V rámci klubu se také vytváří skupinová identita. Děti se dobrovolně a nezávisle na očekávání učitelů či rodičů učí novým věcem. Tyto nové věci vnímají jako možnosti, ne jako nutnost. Prožívají nové věci zcela volně bez vnějšího tlaku a tím si posilují sebevědomí a sebedůvěru ve vztahu ke knihám i dalším médiím.

Mnozí vedoucí klubů hovoří o pozitivním vlivu klubů na sociální dovednosti dětí. Např. starší pomáhají mladším s obsluhou technického vybavení či s výběrem knih. Děti, které čtou lépe, předčítají ostatním nebo vysvětlují obsah. Přitom děti také překonávají další pomyslné hranice, jako jsou vztahy chlapec-dívka, dítě z přistěhovalecké rodiny-ostatní. Děti jsou také v klubu schopné hovořit o tématech, které by mimo klub zůstaly zamlčeny.

Závěr

Výsledky studie ukazují, že koncept čtenářských klubů funguje nezávisle na tom, o kterou jde zemi. Kluby mají jednoznačně pozitivní vliv (krátkodobé i střednědobé efekty). Zprostředkovávají jiný obraz o četbě a využívání dalších médií, než jaký by děti dostaly doma nebo ve škole. Ukazuje se také, že kluby pozitivně ovlivní i ty žáky, kteří kluby navštěvují jen krátkodobě. Za zásadní pro účinnost práce v klubech lze jednoznačně označit pozitivní atmosféru, kterou v nich děti prožijí. Během pobytu v klubech získávají děti převážně pozitivní zkušenosti, a to, aniž by byly od nich očekávány nějaké výsledky nebo byly pod tlakem hodnocení v podobě známek. Knihám a dalším médiím se věnují dobrovolně a vnímají je jako prostředek k získání informací o tématech, která je zajímají. Čtení tak není jen samoučelnou aktivitou, ale nástrojem. Na druhou stranu i čtení „jen tak“ je důležité, neboť při něm děti prožívají radost ze čtení samotného. Důležité je také to, že děti (např. z přistěhovaleckých rodin), které často zažívají pocit vyloučení, jsou v klubech plně akceptovány a tvoří součást skupiny. Kluby posilují schopnost vnímat potřeby a zájmy druhých a podporují tak integraci (zde míněno hlavně cizinců) a rozvoj sociálních kompetencí. Lidé, kteří v dětství získali pozitivní zkušenosti s četbou/díky četbě, budou pravděpodobně v dospělosti více číst (knihy, časopisy, noviny), než ti, kteří tyto prožitky nemají.